

การเงินและการธนาคาร (Money and Banking)

ในบทที่ 1 และ 2 ได้พิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของรายได้ประชาชาติ ภาวะเงินเฟ้อ เงินฝืด ซึ่งมีความสัมพันธ์กับเรื่องของเงินอย่างใกล้ชิด เพราะในระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน เงินมิได้มีบทบาทแต่เพียงเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงของปริมาณเงินยังอาจทำให้อัตราแลกเปลี่ยนสูงขึ้นหรือต่ำลง ซึ่งจะมีผลต่อระดับการลงทุนขยายการผลิต การจ้างงาน และระดับรายได้ประชาชาติ ในบทนี้จึงจะทำความเข้าใจในเรื่องการเงินและการธนาคาร โดยแยกออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. เรื่องของการเงิน
2. ทฤษฎีเกี่ยวกับการเงิน และ
3. การธนาคาร

1. การเงิน (MONEY)

เงินมีพลังอยู่ 2 อย่างด้วยกันคือ

- (1) มีอำนาจซื้อ (Purchasing Power)
- (2) มีอำนาจในการแลกเปลี่ยน (Exchange Power)

เนื่องจากมนุษย์ชาติไม่สามารถจะผลิตสิ่งของที่ตนต้องการได้หมดทุกอย่าง จำเป็นต้องเลือกผลิตเฉพาะที่ตนถนัดแล้วนำไปแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งของที่ตนต้องการ การแลกเปลี่ยนจึงมีมาแต่โบราณกาล เริ่มตั้งแต่การแลกเปลี่ยนสิ่งของกับสิ่งของกันโดยตรง (Barter System) ต่อมาก็รู้จักใช้สิ่งของบางอย่างเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน (Commodity) เช่น เกลือ หนังสัตว์ เป็นต้น ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีใช้เงินตรา จนกระทั่งก้าวเข้าสู่ยุคใช้เงิน (Money) และเครดิต (Credit) เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงินตราอย่างในทุกวันนี้

1.1 ชนิดของเงิน คำว่า “เงิน” ที่จะพิจารณากันต่อไปนี้ หมายถึง

- (1) เหรียญกษาปณ์ (coins)
- (2) ธนบัตร (paper currency)
- (3) เงินฝากกระแสรายวัน (demand deposit)

นอกจากเงินทั้ง 3 ประเภทนี้แล้ว ยังมีสิ่งอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกับเงิน (near money) เช่น เงินฝากประจำ (time deposit) พันธบัตรรัฐบาล เหล่านี้เป็นสิ่งใกล้เคียงกับเงินก็เพราะมีสภาพคล่อง (liquidity) สูง สามารถเปลี่ยนเป็นเงินได้ใกล้เคียงกับมูลค่าของมันได้สะดวกและแน่นอน นอกจากนี้ยังอาจแยกเงินออกเป็น

1.1.1 เงินมาตรฐาน (Standard Money) เป็นเงินที่ใช้เป็นหลักในการแลกเปลี่ยน ซึ่งจะทำเป็นเงินเหรียญหรือเงินกระดาษก็ได้ หากทำเป็นเหรียญก็ต้องมีมูลค่าเต็มตัว และถ้าเป็นเงินกระดาษก็หมายถึงบัตรที่ทำขึ้นแทนเงินซึ่งมีค่าเต็มตัว ตามปกติเงินมาตรฐานที่ทำเป็นกระดาษก็คือใบรับฝากโลหะเงินหรือทองคำที่รัฐบาลซึ่งเป็นผู้รับฝากออกให้นั่นเอง และคำว่า “มูลค่าเต็มตัว” ในที่นี้หมายถึงมีค่าเป็นเงินเท่ากับในทางโลหะ เช่น ถ้ากล่าวเหรียญ ดอลลาร์สหรัฐมีมูลค่าเต็มตัว ก็หมายความว่า เมื่อยุบเหรียญขายเป็นเนื้อโลหะก็จะขายได้ในราคา 1 ดอลลาร์เช่นกัน

1.1.2 เงินเครดิต (Credit Money) เป็นเงินซึ่งอาจจะออกโดยรัฐบาล ธนาคารกลาง หรือธนาคารพาณิชย์ และอาจทำด้วยโลหะหรือกระดาษก็ได้ เช่น เหรียญกษาปณ์และธนบัตรเป็นเงินเครดิตที่ออกโดยรัฐบาล หรือธนาคารกลาง เป็นต้น เงินเครดิตเป็นเงินที่ใช้ชำระหนี้กันได้ตามกฎหมายโดยรัฐบาลค้ำประกัน และไม่จำเป็นต้องมีมูลค่าเต็มตัวอย่างเงินมาตรฐาน

1.2 คุณสมบัติของสิ่งที่ใช้เป็นเงิน ควรมีคุณสมบัติดังนี้

1.2.1 เป็นสิ่งยอมรับกันโดยทั่วไป

1.2.2 มีความคงทนถาวร (durability)

1.2.3 สามารถแบ่งออกเป็นหน่วยย่อย ๆ ได้

1.2.4 มีความสะดวกสบายที่จะนำไปยังที่ต่าง ๆ (portability)

1.2.5 เป็นสิ่งที่หายาก (scarcity)

1.2.6 มีเสถียรภาพในค่า คืออัตราแลกเปลี่ยนต้องไม่เปลี่ยนแปลงบ่อยจนเกินไป

1.2.7 เป็นสิ่งที่เห็นแล้วยอมรับ

1.2.8 เป็นสิ่งที่มีลักษณะเหมือนกัน (homogeneity)

1.3 หน้าที่ของเงิน (Functions of Money) อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประการคือ

1.3.1 หน้าที่อันมีสภาพนิ่ง (Static Function) หมายถึงการที่เงินทำหน้าที่ช่วยในการดำเนินงานของระบบเศรษฐกิจให้เป็นไปด้วยดี 4 ประการ คือ

(ก) เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน (Medium of Exchange)

(ข) เป็นมาตรฐานที่ใช้วัดมูลค่า (Standard of Value)

(ค) เป็นมาตรฐานชำระหนี้ภายหลัง (Standard of Deferred Payments)

(ง) เป็นเครื่องรักษามูลค่า (Store of Value)

1.3.2 หน้าที่อันมีสภาพเคลื่อนที่ (Dynamic Function) หมายถึงการที่เงินมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของระดับราคาส่วคือ เมื่อมีปริมาณเงินมากขึ้นระดับราคาสินค้าจะสูงขึ้น แต่ในขณะใดถ้าปริมาณเงินลดน้อยลง ราคาสินค้าจะถูกกดลง เป็นต้น หน้าที่อันมีสภาพเคลื่อนที่นี้จะวิเคราะห์ได้ในทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเงิน

1.4 ระบบการเงิน การเงินของโลกแต่ละยุคแต่ละสมัยได้มีมาตรฐานเงิน (Monetary Standards) อยู่หลายประเภท ที่สำคัญคือ

1.4.1 มาตรฐานโลหะชนิดเดียว (Monometalism) คือการใช้โลหะเพียงชนิดเดียวเป็นมาตรฐานสำหรับเปรียบเทียบมูลค่า เช่น ประเทศที่ใช้โลหะทองคำแต่เพียงชนิดเดียวเป็นมาตรฐานในการเปรียบเทียบมูลค่า ก็เรียกว่าเป็นประเทศที่อยู่ในมาตรฐานทองคำ (Gold Standard) ซึ่งมีอยู่ 3 แบบ คือ

(ก) มาตรฐานเหรียญทองคำ (Gold-Coin Standard)

(ข) มาตรฐานทองคำแท่งหรือมาตรฐานเนื้อทองคำ (Gold Bullion Standard) และ

(ค) มาตรฐานปริวรรตทองคำ (Gold Exchange Standard)

นอกจากจะใช้โลหะทองคำแล้ว ยังมีบางประเทศเคยใช้มาตรฐานโลหะเงิน (Silver Standard) โดยกำหนดหน่วยเงินให้มีค่าเป็นน้ำหนักของโลหะเงินจำนวนเท่านั้นเท่านั้น

1.4.2 มาตรฐานโลหะสองชนิดหรือทวิธาตุ (Bimetallic Standard) คือ การใช้โลหะ 2 ชนิดเป็นหลักสำหรับกำหนดมูลค่าได้แก่ เงินและทองคำเพื่อแก้ไขการขาดแคลนทองคำ เมื่อปี ค.ศ. 1834 สหรัฐอเมริกาเคยใช้มาตรฐานโลหะสองชนิดโดยกำหนดให้ 1 ดอลลาร์เท่ากับโลหะเงินหนัก 371.25 เกรน หรือทองคำหนัก 23.22 เกรน เป็นต้น

1.4.3 มาตรฐานกระดาษ (paper Standard) เป็นมาตรฐานที่ประเทศต่าง ๆ ใช้แทนมาตรฐานอื่น ๆ อยู่ในปัจจุบัน มาตรฐานกระดาษจะไม่ใช้โลหะอย่างหนึ่งอย่างใดเป็นหลักในการเทียบมูลค่าและจะไม่ยอมให้มีการส่งทองคำเข้าออกได้โดยเสรีอีกต่อไป ธนบัตรของประเทศที่อยู่ในมาตรฐานกระดาษไม่ขึ้นอยู่กับโลหะที่ใช้หนุนหลังหรือเป็นทุนสำรอง แต่จะขึ้นอยู่กับอุปสงค์และอุปทานของธนบัตรที่รัฐบาลผลิตขึ้นมา มาตรฐานกระดาษแบ่งออกเป็น 2 ชนิด

(ก) มาตรฐานกระดาษแท้ คือมาตรฐานที่ใช้ธนบัตรเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ในการนี้รัฐบาลจะพิมพ์ธนบัตรออกมาโดยไม่มีโลหะใด ๆ หนุนหลังอยู่เลย ดังนั้น ค่าของธนบัตรจะสูงต่ำเพียงใดย่อมเป็นไปตามอุปสงค์อุปทานของธนบัตรนั่นเอง

(ข) มาตรการกระดาษชนิดที่นำมาขึ้นเป็นโลหะไม่ได้ คือมาตรการที่กำหนดว่า การออกธนบัตรต้องมีโลหะหนุนหลังอยู่บ้าง และกำหนดให้ค่าของเงินตราเทียบเท่ากับ ทองคำ แต่จะนำธนบัตรมาขึ้นเป็นทองคำไม่ได้ รัฐบาลหรือธนาคารกลางจะทำหน้าที่ควบคุมค่าของ ธนบัตรที่นำออกใช้

1.5 มูลค่าของเงิน (The Value of money) หมายถึงอำนาจซื้อของเงินแต่ละหน่วยที่จะ สามารถซื้อสินค้าและบริการได้ เช่น สมมติว่า นาย ก. ใช้เงิน 40 บาท ซื้อข้าวสารได้ 1 ถัง และ ใช้เงิน 10 บาท ซื้อถ่านได้ 1 ถัง ค่าของเงิน 1 บาทเท่ากับ $1/40$ ของข้าว 1 ถัง และเท่ากับ $1/10$ ของถ่าน 1 ถัง แต่ถ้าระยะต่อมาต้องใช้เงิน 50 บาทจึงจะซื้อข้าวได้ 1 ถัง ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องจาก ค่าของข้าวสารสูงขึ้นหรือค่าของเงินบาทตกต่ำลง หากระดับราคาสินค้าทั่วไป (general price) ไม่เปลี่ยนแปลงก็เพราะว่าค่าของข้าวสารสูงขึ้น แต่ถ้าปรากฏว่า ระดับราคาสินค้าทั่วไป สูงขึ้นก็ถือได้ว่า ค่าของเงินบาทเสื่อมลง (deprecitaion)

ปกติค่าของเงินจะเปลี่ยนแปลงไปในทางตรงข้ามกับระดับราคาทั่วไปเสมอ กล่าวคือ เมื่อระดับราคาทั่วไปของสินค้าและบริการสูงขึ้น ค่าของเงินย่อมลดลงและในทางตรงข้ามหาก ระดับราคาทั่วไปต่ำลง ค่าของเงินย่อมสูงขึ้น สามารถซื้อสินค้าและบริการได้มากกว่าเดิม และในการที่จะวัดระดับราคาทั่วไปว่าสูงขึ้นหรือต่ำลงเพียงใดนิยมใช้เลขดัชนี (price index) เป็นเครื่องวัด

๑. ทฤษฎีเกี่ยวกับการเงิน

ทฤษฎีที่อธิบายเกี่ยวกับการเงินที่อยู่หลายทฤษฎีแต่ส่วนมากมักไม่สมบูรณ์ในตัวของมันเอง และอาจแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1 แนวคิดของกลุ่มคลาสสิก (Classical Economy) กลุ่มคลาสสิกได้เสนอไว้หลายทฤษฎี เริ่มตั้งแต่ทฤษฎีแบบดั้งเดิม (Crude Quantity) และได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมเรื่อยมาดังนี้ :-

2.1.1 ทฤษฎีปริมาณเงินในรูปสมการแลกเปลี่ยน (Equation of Exchange or Fisher Equation) ทฤษฎีนี้ Irving Fisher ได้นำเอาทฤษฎีแบบดั้งเดิมมาดัดแปลงแก้ไขโดยเพิ่มการหมุนเวียนของเงิน (Velocity of Circulation) และปริมาณสินค้าที่ซื้อขายแลกเปลี่ยน (Volume of Transaction) เข้าไปด้วย มีสมการว่า

$$MV = PT$$

M = Money Supply

V = Velocity of Circulation

P = Price

T = Volume of Transaction

สมการนี้ให้ทุกสิ่งทุกอย่างคงที่ นอกจากตัว M, V และ T เท่านั้นที่เปลี่ยนแปลงไปได้ สมการนี้ชี้ให้เห็นถึงผลที่มีต่อระดับราคาสินค้าเมื่อปริมาณเงินเพิ่มขึ้น ถ้า V และ T คงที่ ระดับราคา คือ P จะเปลี่ยนแปลงเป็นปฏิภาคโดยตรงกับปริมาณเงิน และ ระดับราคาสินค้าจะเปลี่ยนแปลง เมื่อ :-

- (1) ปริมาณเงินที่หมุนเวียนอยู่ในเมืองประชาชน (M) เปลี่ยนแปลง
- (2) อัตราความเร็วในการหมุนเวียนของเงิน (V) เปลี่ยนแปลง
- (3) ปริมาณสินค้าและบริการที่ซื้อขาย (T) เปลี่ยนแปลง

2.1.2 ทฤษฎีการถือเงิน (The Cash Balance Equation of Exchange) เป็นทฤษฎีที่ได้รับ การปรับปรุงจากทฤษฎี Equation of Exchange โดยนักเศรษฐศาสตร์สำนักเคมบริดจ์ บางแห่งจึง เรียกว่า "The Cambridge Equation of Exchange" มีสมการว่า

$$M = KPT$$

KPT = ความปรารถนาที่จะถือเงิน

M = ปริมาณเงินที่อยู่ในมือประชาชนและเงินฝากเพื่อเรียก (Money Supply)

K = ระยะเวลาเฉลี่ยประชาชนถือเงินไว้ใช้จ่าย $= \frac{1}{V}$

T = จำนวนสินค้าที่จะซื้อหาได้ระยะหนึ่ง ๆ (Transaction)

P = ระดับราคาสินค้าและบริการ

ตัว K ในที่นี้เป็นสัญลักษณ์แทนระยะการถือเงินเช่น ถ้าประชาชนถือเงินไว้ใช้จ่ายงวด ละ 6 เดือน $K_m = \frac{1}{2}$ หรือ $\frac{1}{2}$ หมายความว่าในปีหนึ่ง ๆ จะจ่ายเป็น 2 เท่าของปริมาณเงิน (M) คือ อัตราความเร็วในการหมุนเวียน (V) ในที่นี้เท่ากับ 2

$$M = KPT$$

$$K = \frac{1}{V}$$

$$M = \frac{1}{V} \times PT \text{ (or } MV = PT)$$

สมการนี้เป็นแบบเดียวกับทฤษฎี Equation of Exchange นั้นเอง แต่เน้นทางด้านอุปสงค์ หรือความปรารถนาที่จะถือเงินของประชาชน ส่วนทฤษฎีเดิมนั้นเน้นทางด้านอุปทาน ทฤษฎีการถือเงินนี้สรุปได้ว่าระดับสินค้าโดยทั่วไปจะเปลี่ยนแปลงเมื่ออุปสงค์และอุปทานของเงินเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น ถ้าจะให้ราคามีเสถียรภาพแล้วก็ต้องควบคุมให้อุปสงค์และอุปทานของเงินคงที่หรือเปลี่ยนแปลงให้ได้สัดส่วนกัน

2.1.3 ทฤษฎี Quantity Equation ทฤษฎีที่แพร่หลายของกลุ่มคลาสสิกอีกทฤษฎีหนึ่งก็คือทฤษฎี Quantity Equation มีสมการว่า

$$MV = PY$$

M = quantity of money in circulation

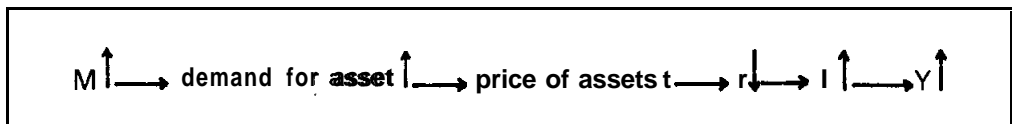
V = velocity of circulation

P = price level

Y = income level

กลุ่มคลาสสิกกำหนดให้ค่าของ V คงที่ เมื่อ V คงที่แล้ว ระดับรายได้ (Y) จะมีความสัมพันธ์กับปริมาณเงิน (M) กล่าวคือ ถ้าปริมาณเงินเพิ่มขึ้นจะทำให้

- (1) ระดับรายได้สูงขึ้น หรือ
- (2) ระดับราคา (P) สูงขึ้น หรือ
- (3) ทั้ง Y และ P สูงขึ้น

ถ้า M เพิ่มขึ้นในขณะที่มีการจ้างงานเต็มที่แล้ว จะไม่มีผลต่อรายได้ประชาชาติ แต่จะมีผลทำให้ระดับราคาสูงขึ้น และมูลค่าของเงินที่แท้จริงจะลดลงตามส่วนที่ราคาสูงขึ้น ซึ่งอาจเขียนเป็นสมการได้ ดังนี้

$$m = \frac{M}{P} = KY$$

m = มูลค่าที่แท้จริงของเงินซึ่งขึ้นอยู่กับราคา

$$K = \text{ส่วนกลับของ } V, K = \frac{1}{V}$$

2.2 แนวคิดของเคนส์ เคนส์ไม่เห็นด้วยกับการให้ V คงที่ของนักเศรษฐศาสตร์กลุ่มคลาสสิก เพราะเคนส์เห็นว่า ความปรารถนาที่จะถือเงินของประชาชนนั้น นอกจากจะถือเพื่อใช้จ่ายธุรกิจประจำวัน (Transaction Motive) กับเพื่อถือเงินใช้จ่ายเมื่อมีเหตุจำเป็น (Precaution Motive) ดังที่กลุ่มคลาสสิกเสนอไว้แล้ว ประชาชนยังมีความปรารถนาที่จะถือเงินเพื่อเก็งกำไร (Speculative Motive) อยู่ด้วย สมการความปรารถนาที่จะถือเงิน (Liquidity Preference) ของเคนส์ จึงเป็น

$$m = \frac{M}{P} = KY + L(r)$$

m = มูลค่าที่แท้จริงของเงิน

M = ปริมาณเงิน

P = ระดับราคา

K = อัตราส่วนของการถือเงินเพื่อเหตุอื่นกับปริมาณเงินที่ใช้จ่ายทั้งหมด

$L(r)$ = ความปรารถนาที่จะถือเงินเพื่อเก็งกำไรซึ่งขึ้นอยู่กับอัตราดอกเบี้ย (r)

เคนส์เน้นความสนใจในความปรารถนาที่จะถือเงินเพื่อเก็งกำไร ซึ่งขึ้นอยู่กับอัตราดอกเบี้ย โดยชี้ให้เห็นว่าในภาวะปกติความปรารถนาที่จะถือเงินเพื่อเก็งกำไรจะเปลี่ยนแปลงไปในทางตรงข้ามกับอัตราดอกเบี้ย แต่เมื่อถึงระดับอัตราดอกเบี้ยต่ำสุดแล้ว ความปรารถนาที่จะถือเงินเพื่อเก็งกำไรจะเป็นแบบ perfectly elastic ซึ่งผู้ที่ถือเงินเพื่อเก็งกำไรจะถือเงินไว้ตราบนานเท่าที่อัตราดอกเบี้ยยังอยู่ในระดับต่ำสุด

2.3 นโยบายการเงิน (Monetary Policy) นโยบายการเงินเป็นนโยบายที่เกี่ยวกับการกำหนด และควบคุมปริมาณเงินให้พอเหมาะกับความต้องการและความจำเป็นในการหมุนเวียนของระบบเศรษฐกิจของประเทศ รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ อาจดำเนินนโยบายการเงินผ่านทางธนาคารกลางเพื่อแก้ไขภาวะเศรษฐกิจให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนา การดำเนินนโยบายการคลังอาจกระทำได้โดยธนาคารกลางใช้มาตรการต่าง ๆ เพื่อเพิ่มหรือลดปริมาณเงินและปริมาณเครดิต เป็นผลให้อัตราดอกเบี้ยเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เพิ่มขึ้นหรือลดลง เมื่ออัตราดอกเบี้ยเปลี่ยนแปลงจะส่งผลกระทบต่อการใช้จ่ายเพื่อลงทุนขยายการผลิตสินค้าและบริการ และเมื่อผู้ประกอบการลงทุนขยายการผลิต มีการใช้ปัจจัยการผลิตมากขึ้น จะมีผลในที่สุดก็คือ ระดับรายได้ประชาชาติสูงขึ้น ในการดำเนินนโยบายการเงินของธนาคารกลางจะมีเครื่องมือสำคัญ 3 ประการคือ

2.3.1 การเพิ่มหรือลดอัตราเงินสดสำรองตามกฎหมาย (changes in reserve requirements) เมื่อธนาคารพาณิชย์รับฝากเงินจากประชาชนไว้และจะให้กู้ต่อไป ธนาคารกลางจะกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์เก็บเงินสดสำรองไว้จำนวนหนึ่ง เพื่อเป็นที่อุ้มใจของผู้ฝากเงิน กับเพื่อควบคุมการให้สินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ ตัวอย่างเช่น เดิมธนาคารกลางกำหนดอัตราเงินสดสำรองไว้ร้อยละ 20 ของเงินฝาก เมื่อธนาคารกรุงเทพรับฝากเงินจาก นาย ก. ไว้ 100,000 บาท ธนาคารกรุงเทพจะให้ นาย ข. กู้ต่อไปได้ 80,000 บาท ถ้าธนาคารกลางต้องการให้ธนาคารกรุงเทพให้ นาย ข. กู้ได้มากขึ้น ก็ลดอัตราเงินสดสำรองจากเดิมร้อยละ 20 ลงเหลือร้อยละ 10 ของเงินฝาก ธนาคารกรุงเทพก็จะให้ นาย ข. กู้ได้ถึง 90,000 บาท ในทางตรงกันข้าม ถ้าธนาคารกลางต้องการจะให้ธนาคารกรุงเทพปล่อยเงินให้ นาย ข. กู้ได้น้อยลง ก็จะเพิ่มอัตราเงินสดสำรองจากเดิมร้อยละ 20 เป็นร้อยละ 30 ของเงินฝาก ดังนั้นธนาคารกรุงเทพก็จะให้ นาย ข. กู้ได้เพียง 70,000 บาท

ตามตัวอย่างข้างต้นนี้ ถ้าธนาคารกลางต้องการจะให้ปริมาณเงินในมือประชาชนสูงขึ้นเพื่อแก้ไขภาวะเงินฝืด ธนาคารกลางก็จะส่งเสริมการให้กู้ยืมเงินของธนาคารพาณิชย์โดยลดอัตราเงินสดสำรองตามกฎหมายให้ต่ำลงจากเดิม และถ้าต้องการจะลดปริมาณเงินในมือประชาชนให้น้อยลงเพื่อแก้ไขภาวะเงินเฟ้อ ธนาคารกลางก็จะจำกัดการให้กู้ยืมของธนาคารพาณิชย์ โดยเพิ่มอัตราเงินสดสำรองตามกฎหมายให้สูงขึ้นจากเดิม

2.3.2 การเพิ่มหรือลดอัตรารับช่วงซื้อลดตั๋วเงิน (changes in rediscount rate) การกู้ยืมโดยใช้ตั๋วเงินประเภทต่าง ๆ เป็นหลักประกัน ตัวอย่างเช่น นายสมศักดิ์ ต้องการกู้เงินจากธนาคารกรุงเทพ 1 ล้านบาท จึงออกตั๋วเงินมีอายุ 1 ปี นำไปขายลดให้แก่ธนาคารกรุงเทพ ในการนี้ธนาคารกรุงเทพจะคิดส่วนลด เรียกว่า "อัตราซื้อลด (discount rate)" สมมติว่าอัตราซื้อลดร้อยละ 10 ธนาคารกรุงเทพ ก็จะจ่ายเงินให้นายสมศักดิ์เพียง 900,000 บาท หักส่วนลดไว้ 100,000 เมื่อตั๋วเงินครบกำหนด ธนาคารกรุงเทพจะเรียกเก็บเงินจากนายสมศักดิ์เต็มจำนวน 1 ล้านบาท ธนาคารกรุงเทพเมื่อรับซื้อตั๋วเงินไว้ ต้องการเงินสดก็จะนำตั๋วเงินฉบับเดียวกันนี้ไปขายต่อให้กับธนาคารกลาง โดยธนาคารกลางจะหัก "อัตรารับช่วงซื้อลด (rediscount rate)" ออกจำนวนหนึ่ง ธนาคารกรุงเทพจะได้กำไรจากการรับซื้อตั๋วเงินมาน้อยเพียงใด จึงขึ้นอยู่กับข้อกำหนดอัตรารับช่วงซื้อลดของธนาคารกลาง

ตามตัวอย่างข้างต้นนี้ สมมติว่ามีภาวะเงินฝืดเกิดขึ้น ธนาคารกลางต้องการให้ประชาชนกู้เงินให้มากขึ้นจะได้มีอำนาจซื้อมากขึ้น ก็อาจคิดอัตรารับช่วงซื้อลดเพียงร้อยละ 8 ซึ่งธนาคารกรุงเทพก็ยังมีกำไรจากการรับซื้อตั๋วเงินร้อยละ 2 แต่ถ้าประเทศมีภาวะเงินเฟ้อเกิดขึ้น ธนาคารกลาง

ต้องการให้ลดอำนาจซื้อของประชาชนลง ก็อาจคิดอัตรารับช่วงซื้อลดสูงขึ้นเป็นร้อยละ 10 เท่ากับที่ธนาคารกรุงเทพรับซื้อลดจากนายสมศักดิ์ ในการนี้ธนาคารกรุงเทพจะไม่ได้ผลกำไรเลย ทั้งอาจต้องขาดทุนเพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการรับซื้อตัวเงินด้วย ธนาคารกรุงเทพก็จะเลิกรับซื้อตัวเงิน

2.3.3 การซื้อขายหลักทรัพย์ (open-market operation) หลักทรัพย์ทั้งของรัฐบาลและเอกชน เช่น พันธบัตรรัฐบาล ใบหุ้นขององค์การธุรกิจ ตัวเงินของธนาคารพาณิชย์ เหล่านี้ธนาคารกลางอาจใช้เป็นเครื่องมือดำเนินนโยบายการเงินได้เป็นอย่างดี สมมติว่า ธนาคารต้องการจะเพิ่มปริมาณเงินในมือประชาชนเพื่อแก้ภาวะเงินฝืด ธนาคารกลางก็จะประกาศรับซื้อหลักทรัพย์ชนิดต่าง ๆ จากสถาบันการเงินหรือประชาชนที่ถือหลักทรัพย์เหล่านั้น เมื่อธนาคารกลางจ่ายเงินค่าซื้อหลักทรัพย์ออกไป ก็จะทำให้ปริมาณเงินในมือประชาชนเพิ่มขึ้น แต่ถ้าธนาคารกลางต้องการจะลดปริมาณเงินในมือประชาชนเพื่อแก้ภาวะเงินเฟ้อ ธนาคารกลางก็จะประกาศขายหลักทรัพย์ออกไป เมื่อสถาบันการเงินและประชาชนจ่ายเงินซื้อหลักทรัพย์ที่รัฐบาลขาย ปริมาณเงินในมือประชาชนก็จะลดน้อยลง

ตามปกติปริมาณเงินหากมีมากหรือน้อยเกินไปย่อมจะไม่เป็นผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ จึงใช้นโยบายการเงินเพื่อป้องกันหรือแก้ไขมิให้มีภาวะเงินเฟ้อหรือภาวะเงินฝืด เพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามเป้าหมาย

3. การธนาคาร

ธนาคารนับว่ามีบทบาทสำคัญในปริมาณเงินเพราะเงินนั้นนอกจากธนบัตร เหรียญกษาปณ์แล้ว ก็มีเงินฝากกระแสรายวันจ่ายโอนโดยเช็ค (demand deposit) ซึ่งธนาคารพาณิชย์สามารถสร้างขึ้นได้ และมีผลให้ปริมาณเงินที่หมุนเวียนเพิ่มหรือลดได้มาก โดยมีธนาคารกลางเป็นผู้ควบคุม

3.1 ธนาคารพาณิชย์ (Commercial Banks) เป็นสถาบันการเงินเอกชนทำหน้าที่รับฝากเงินและให้กู้ยืมแก่ประชาชน

3.1.1 ระบบของธนาคารพาณิชย์ มีอยู่ 2 ระบบ คือ

(ก) ระบบธนาคารเดี่ยว (Unit Banking System) เป็นระบบที่แต่ละแห่งเป็นหน่วยอิสระไม่ผูกพันกับธนาคารอื่น มีแพร่หลายในสหรัฐอเมริกา จัดตั้งขึ้นตามความต้องการทางเศรษฐกิจของแต่ละท้องถิ่น ผู้ถือหุ้นและผู้บริหารเป็นคนในท้องถิ่นพร้อม ๆ กับเป็นลูกค้าของธนาคารไปด้วยในตัว

ระบบธนาคารเต็มมีทั้งข้อได้เปรียบและเสียเปรียบ ดังนี้ คือ
ข้อได้เปรียบ

(1) การให้เครดิตมักถูกต้องปลอดภัยเพราะเจ้าหน้าที่ธนาคารคุ้นเคยและทราบฐานะของลูกค้ายดี

(2) ป้องกันการผูกขาดได้ดีเพราะไม่มีการระดมทุนจากสาขาต่าง ๆ

(3) สามารถระดมทุนในท้องถิ่นมาพัฒนาท้องถิ่นนั้นได้เต็มที่ ไม่มีการดึงเงินทุนไปเหมือนอย่างระบบธนาคารสาขา

ข้อเสียเปรียบ

(1) ล้มได้ง่ายเพราะดำเนินในลักษณะตัวคนเดียว เมื่อเกิดการพลัดพลังทางการบริหารจะไม่มีผู้ช่วยค้ำจุน

(2) สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูงเพราะต้องดำเนินการเองโดยตลอด

(3) มักขยายตัวไม่ทันความต้องการของท้องถิ่น

(ข) ระบบธนาคารสาขา (Branch Banking System) เป็นระบบธนาคารที่มีสาขาตั้งแต่ 2 แห่งขึ้นไปกระจายดำเนินงานอยู่ทั้งในและนอกประเทศ อย่างเช่นการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย ผู้จัดการธนาคารสาขาจะได้รับแต่งตั้งจากสำนักงานใหญ่ และดำเนินงานตามระเบียบข้อบังคับของสำนักงานใหญ่อย่างเคร่งครัด

ระบบธนาคารสาขามีทั้งข้อได้เปรียบและเสียเปรียบ ดังนี้คือ:—

ข้อได้เปรียบ

(1) ช่วยในการกระจายทุนจากสาขาที่มีคนก้น้อยไปให้สาขาที่มีคนก้นมาก เป็นการเฉลี่ยเงินฝากไปยังแหล่งที่ต้องการได้ทั่วถึง

(2) ล้มยากเพราะมีสำนักงานใหญ่ค้ำจุน

(3) ประหยัดค่าใช้จ่ายเพราะสามารถใช้บริการบางอย่างร่วมกับสำนักงานใหญ่

ข้อเสียเปรียบ

(1) ไม่สามารถดำเนินงานให้สอดคล้องกับความต้องการของคนในท้องถิ่น เพราะผู้จัดการได้รับการแต่งตั้งมาจากสำนักงานใหญ่

(2) การตัดสินใจให้บริการล่าช้าเพราะต้องได้รับคำสั่งจากสำนักงานใหญ่

(3) ถ้าระบบธนาคารสาขาใหญ่เกินไป การควบคุมไม่ทั่วถึงอาจกระทบถึงกิจการธนาคารโดยส่วนรวมได้

(4) อาจเกิดการผูกขาดในระบบเศรษฐกิจเพราะสำนักงานใหญ่สามารถระดมทุนจากธนาคารสาขาไปทุ่มจนเกิดการผูกขาดขึ้นได้

นอกจากนี้อาจมีธนาคารหมู่และธนาคารลูกโซ่ (Group and Chain Banking) อย่างในสหรัฐอเมริกาซึ่งใช้ระบบธนาคารเดียวกัน มีธนาคารหลายแห่งสมัครใจรวมกันเป็นหมู่หรือเป็นลูกโซ่เพื่อแสวงหาส่วนดีของระบบธนาคารสาขา ซึ่งกฎหมายสหรัฐไม่เปิดช่องให้ธนาคารเปิดสาขาของตนขึ้นได้

3.1.2 หน้าที่ของธนาคารพาณิชย์ มีหน้าที่เกี่ยวกับการให้บริการ กับหน้าที่เกี่ยวกับการสร้างเงินฝาก ดังนี้

(ก) หน้าที่เกี่ยวกับการให้บริการ ได้แก่

(1) การรับฝากจากประชาชนทั่วไปและจ่ายเงินเมื่อลูกค้าต้องการเบิกถอน

(2) การโอนเงินระหว่างท้องถิ่นและระหว่างประเทศ

(3) การเรียกเก็บเงินตามเช็ค ตั๋วเงิน หรือดราฟ

(4) การให้เช่าหีบนิรภัยให้ลูกค้าเช่าเก็บของมีค่า

(5) การเป็นทรัสต์ (Trustee) ทำหน้าที่รักษาประโยชน์ให้กับบุคคลหรือ

นิติบุคคล

(6) การปริวรรตเงินตราต่างประเทศซื้อขายเงินตราต่างประเทศ

(ข) หน้าที่เกี่ยวกับการสร้างเงินฝาก เป็นหน้าที่และบทบาทสำคัญทางด้านการเงินของประเทศ ตามปกติธนาคารพาณิชย์มีแหล่งเงินทุน 3 ทาง คือ

— จากผู้ถือหุ้นของธนาคาร

— กู้จากสถาบันการเงินต่าง ๆ และ

— จากเงินฝากของลูกค้า

ทั้ง 2 แหล่งนี้ประมาณร้อยละ 75 มาจากเงินฝากของลูกค้า เงินทั้ง 3 แหล่งนี้ ธนาคารนำไปดำเนินการสำคัญ ๆ 3 ประการ คือ

(1) ให้ลูกค้ากู้ยืมและรับซื้อลดตั๋วเงิน

(2) ลงทุนในหลักทรัพย์รัฐบาลและหลักทรัพย์อื่น ๆ และ

(3) ลงทุนในอสังหาริมทรัพย์

3.1.3 การให้กู้ยืมและการสร้างเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ ตามปกติธนาคารพาณิชย์จะให้ลูกค้ากู้ยืมเพื่อหาผลประโยชน์ 2 วิธี คือ

(ก) ให้อีกโดยให้เบิกเงินเกินบัญชี (overdraw หรือ overdraft) เป็นวิธีการยอมให้ลูกค้าเบิกเงินเกินบัญชีเงินฝากประเภทกระแสรายวันโดยใช้เช็คเบิกจ่าย ลูกค้าที่ขอกู้แบบเบิกเงินเกินบัญชีนี้จะต้องมีเครดิตเป็นที่เชื่อถือและได้รับความยินยอมให้เบิกเงินเกินบัญชีโดยคิดดอกเบี้ยตั้งแต่วันเบิกเงินไป นิยมใช้ในอังกฤษ ส่วนสหรัฐอเมริกาได้ดัดแปลงใช้ “เส้นเครดิต” (line of credit) คือมีการกำหนดจำนวนเงินสูงสุดที่จะให้กู้เอาไว้ และให้ลูกค้าเบิกเงินเกินบัญชีไม่เกินเส้นเครดิตที่กำหนดเอาไว้

(ข) ให้อีกยืมแบบธรรมดา (loans) เมื่อมีผู้นำเงินสดมาฝากเข้าบัญชีโดยตรง เรียกว่า “เงินฝากชั้นหนึ่ง (primary deposits)” ธนาคารพาณิชย์จะนำเงินฝากนี้ไปให้ลูกค้ากู้แบบธรรมดา (loans) คือวิธีเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันให้แก่ลูกค้าตามวงเงินที่ขอกู้และที่ตกลงทำสัญญาต่อกัน แล้วมอบสมุดเช็คให้ไปเขียนสั่งจ่ายตามวงเงินที่ขอกู้ ซึ่งมีลักษณะเป็น “เงินฝากชั้นสอง- (secondary deposits)”

การสร้างเงินฝาก (Deposit Creation) โดยระบบธนาคาร เนื่องจากแต่ละประเทศมีธนาคารพาณิชย์หลายแห่ง ถ้าพิจารณาธนาคารที่มีอยู่ทั้งหมด รวมกันเรียกว่า “ระบบธนาคาร” (banking system) และการสร้างเงินฝากโดยธนาคารทั้งระบบจะเกิดขึ้นเมื่อมีลูกค้านำเงินสดมาฝากที่เรียกว่าเงินฝากชั้นหนึ่ง (primary deposits) ธนาคารไม่จำเป็นต้องเก็บเงินสดสำรอง (cash reserve) เพื่อเตรียมจ่ายแก่ผู้ฝากที่จะมาถอนไว้เต็ม 100 เปอร์เซ็นต์ ทั้งนี้ก็เพราะปกติผู้ฝากแต่ละคนจะไม่มาถอนเงินที่ฝากไว้ในคราวเดียวกันทั้งหมด ธนาคารจึงมีโอกาสนำเงินฝากส่วนหนึ่งไปหาผลประโยชน์จากการให้กู้ยืมธรรมดา (loans) หรือให้เบิกเงินเกินบัญชี (overdraft) และลงทุนซื้อหลักทรัพย์ต่าง ๆ ได้ ส่วนที่ธนาคารพาณิชย์จะต้องเก็บเงินสดสำรองไว้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับ :-

(1) อัตราเงินสดสำรองที่กฎหมายกำหนด (legal cash reserve requirement) เช่น พ.ร.บ.ธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ของไทยกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงเงินสดสำรองไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยไม่ต่ำกว่าร้อยละ 6 ของยอดเงินฝาก โดยธนาคารแห่งประเทศไทยจะกำหนดอัตราเงินสดสำรองให้สูงต่ำตามนโยบายเงินตรา

(2) เงินสดที่ธนาคารต้องเก็บไว้จ่ายให้แก่ลูกค้า เป็นเงินสดสำรองอีกจำนวนหนึ่งที่ธนาคารเตรียมไว้จ่ายให้ลูกค้านอกเหนือจากเงินสดสำรองตามกฎหมาย เงินจำนวนนี้จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสภาพคล่องของสินทรัพย์ที่ธนาคารมีอยู่ และปัจจัยอื่น ๆ เช่น ภาวะเศรษฐกิจโดยทั่ว ๆ ไป เป็นต้น เพราะถ้าธนาคารมีสินทรัพย์ที่มีสภาพคล่อง (liquidity assets) อยู่มาก (หมายถึงสินทรัพย์ที่เปลี่ยนเป็นเงินสดได้เร็วโดยไม่เสี่ยงต่อการขาดทุน เช่น เงินกู้ระยะสั้น ตัวเงินคลัง เป็นต้น) อัตราเงินสดสำรองจ่ายที่ธนาคารต้องเก็บไว้ก็ต่ำ

ตามข้อเท็จจริงข้างต้น เมื่อมีลูกค่านำเงินสดมาฝากซึ่งเป็นเงินฝากชั้นแรก 1,000 บาท นั้น ธนาคารไม่จำเป็นต้องเก็บเงินสดไว้ทั้งหมด แต่จะเก็บไว้เป็นเงินสดสำรองตามกฎหมาย กับเงินสดสำรองจ่าย สมมติว่า รวมกัน 20 เปอร์เซ็นต์ ธนาคารพาณิชย์ก็จะนำเงินที่เหลือจากการ เก็บสำรองไปให้ลูกค้าของตนกู้ยืมโดยเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันให้ และถ้าธนาคารให้ได้กู้ยืม เงินโดยวิธีนี้ทั้งระบบแล้ว เงินสดก้อนแรกที่มีผู้นำไปฝาก 1,000 บาทนั้น ระบบธนาคารจะสามารถสร้างฝากใหม่ได้ถึง 4,000 บาท รวมกับเงินฝากเดิม 1,000 บาท เป็น 5,000 บาท ซึ่งจะสังเกต ได้จากตารางดังต่อไปนี้

ตารางแสดงการขยายเครดิตของระบบธนาคาร

ธนาคาร	เงินฝากชั้นแรก	เงินสดสำรองที่เก็บไว้		เงินสดสำรองส่วนเกิน ซึ่งให้กู้โดยเบิกบัญชี เงินฝากชั้นที่ 2
			20%	
A	1,000. -		200.-	800. -
B	800. -		160.-	640. -
C	640. -		128. -	512. -
D	512. -		102. -	410. -
E	410. -		82. -	328. -
F	328.-		66. -	263. -
G	262.-		52. -	210. -
H	210.-		42. -	168. -
I	168.-		34. -	134. -
J	134.-		27. -	107. -
K	107.-		21. -	86. -
L	86.-		17. -	69. -
M	69. -		14. -	55. -
N	55. -		11.-	44. -
O	44. -		9.-	35. -
รวม 15 ธนาคารแรก	4,825. -		965. -	3,860. -
รวมธนาคารอื่น ๆ ต่อไป	175. -		35. -	140. -
รวมธนาคารทั้งระบบ	5,000. -		1,000. -	4,000. -

ธนาคารทั้งระบบสามารถสร้างเงินฝากได้เป็นจำนวนทวีคูณ แต่ถ้าเป็นการสร้างเงินฝากของธนาคารเพียงแห่งเดียวจะไม่สามารถสร้างได้เป็นทวีคูณ ตามตัวอย่างในตารางจะเห็นว่า ระบบธนาคารจะสามารถสร้างเงินฝากได้เป็น 5 เท่าของเงินฝากชั้นแรกได้ก็ต่อเมื่อมีการใช้ธนาคารทั้งระบบอย่างน้อย 15 แห่ง

ในการคำนวณหาปริมาณเงินฝากทั้งสิ้นซึ่งได้แต่ฝากชั้นแรกกับเงินฝากที่ธนาคารสร้างขึ้นนั้น มีสูตรที่จะประกอบความเข้าใจได้ ดังนี้

$$\Delta D = \frac{\Delta P}{R\% + L\%}$$

L = อัตราเงินสดสำรองที่ธนาคารเก็บไว้ คิดเป็นเปอร์เซ็นต์จากยอดฝากทั้งหมด-

ΔD = ปริมาณเงินฝากทั้งสิ้น

ΔP = เงินฝากชั้นแรก

R = อัตราส่วนเงินสดสำรองตามกฎหมาย คิดเป็นเปอร์เซ็นต์จากยอดเงินฝากทั้งหมด

สมมติว่ามีลูกค้านำเงินสดมาฝากธนาคาร 1,000 บาท อัตราส่วนเงินสดสำรองตามกฎหมาย (R) ร้อยละ 6 อัตราเงินสดสำรองที่ธนาคารเก็บไว้ (L) ร้อยละ 14 ธนาคารทั้งระบบจะสามารถสร้างเงินฝากรวมกับเงินฝากครั้งแรกแล้วเท่ากับ :-

$$\begin{aligned} \Delta D &= \frac{\Delta P}{R + L} \\ &= \frac{1,000}{6\% + 14\%} = 1,000 \times 5 = 5,000 \end{aligned}$$

ดังนั้นการขยายเครดิตหรือการสร้างเงินฝาก ของระบบธนาคารจะทำได้มากหรือน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับ

- (ก) ปริมาณเงินสดที่ใช้หมุนเวียนอยู่ในระบบเศรษฐกิจ.
- (ข) ปริมาณความต้องการถือเงินสดของประชาชน
- (ค) อัตราส่วนของเงินสดสำรองที่กฎหมายกำหนดไว้
- (ง) จำนวนเงินที่ธนาคารต้องเก็บไว้เพื่อจ่ายให้แก่ลูกค้าที่นำเงินมาฝากไว้

การหดเครดิต กรณีจะเป็นไปในทางตรงข้ามกับการขยายเครดิต คือรัฐบาลโดยธนาคารกลางกำหนดให้ธนาคารเพิ่มจำนวนเงินสดสำรองตามกฎหมายหรือมีภาวะการณ์ให้ธนาคารจำต้อง

เก็บเงินสดไว้มากขึ้น ซึ่งจะมีผลให้ธนาคารต้องหดเครดิตหรือลดปริมาณเงินฝากลงตามระบบธนาคารด้วย ดังนั้นการหดเครดิตของธนาคารอาจเนื่องมาจาก

- (1) ปริมาณเงินสดของธนาคารลดลงจำเป็นต้องเรียกเงินกู้คืนหรือขายหลักทรัพย์ออกไปเพื่อให้ได้เงินสดเข้ามา หรือต้องลดการให้กู้ยืมธนาคาร หรือลดการให้เบิกเงินเกินบัญชี
- (2) ธนาคารกลางกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ต้องเพิ่มอัตราเงินสดสำรองตามกฎหมายให้สูงขึ้น
- (3) มีเหตุการณ์ที่ทำให้ธนาคารพาณิชย์ต้องเตรียมเงินสดสำรองจ่ายเพิ่มขึ้น
- (4) มีเหตุการณ์ที่ผู้ฝากเงินไว้กับธนาคารต้องการถอนเงินที่ฝากไว้เพื่อถือเงินสดมากขึ้น

3.1.4 ความช่วยเหลือที่รัฐบาลให้แก่ธนาคารพาณิชย์ เนื่องจากธนาคารพาณิชย์ถือเงินสดไว้เพียงส่วนหนึ่ง ธนาคารจึงดำรงกิจการอยู่ได้ด้วยความเชื่อถือของมหาชน หากมีเหตุการณ์ให้ลูกค้าพากันมาถอนเงินพร้อม ๆ กัน เช่น เกิดความยุ่งยากทางการเมือง สงคราม ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ หรือมีธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่งแห่งใดดำเนินงานล้มเหลว ย่อมทำให้ประชาชนขาดความเชื่อถือและมีผลกระทบต่อการเงินของประเทศได้ รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ จึงต้องให้ความช่วยเหลือแก่ธนาคารพาณิชย์ในประการต่าง ๆ กันเช่น

- (1) ควบคุมการก่อตั้งและการดำเนินงาน โดยออกกฎหมายและหรือวางกฎเกณฑ์ควบคุม เช่น กำหนดให้ธนาคารเป็นบริษัทจำกัด กำหนดจำนวนธนาคาร กำหนดจำนวนขั้นต่ำของเงินทุน และตรวจสอบฐานะการเงินของธนาคารเป็นประจำ เป็นต้น
- (2) กำประกันเงินฝาก รัฐบาลของบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาจะเข้าค้ำประกันเงินฝากของเอกชนในธนาคารพาณิชย์ที่ร้องขอ เพื่อสร้างความมั่นใจแก่ลูกค้าของธนาคาร
- (3) จัดตั้งธนาคารกลาง รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ จะจัดตั้งธนาคารกลาง (Central bank) ขึ้นควบคุมปริมาณเงินสดและการให้เครดิตของประเทศ พร้อมทั้งทำหน้าที่เป็นนายธนาคารของธนาคารพาณิชย์ทั้งหลายเพื่อคอยช่วยเหลือสร้างความมั่นคงให้แก่ธนาคารพาณิชย์ เช่น คอยควบคุมรักษาเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ และให้ธนาคารกู้ยืมเงินเป็นแหล่งสุดท้าย (lender of last resort) เป็นต้น

3.1.5 ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย เป็นระบบธนาคารสาขา (Branch Banking system) มีสาขากระจายอยู่ทั่วประเทศ ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยมีความเจริญเติบโตเป็น 3 ระยะคือ

- (1) ระยะแรก ระหว่าง พ.ศ. 2431 ถึง พ.ศ. 2484 กิจการธนาคารพาณิชย์ส่วนมากเป็นของชาวต่างประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2431 มีธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ของชาวอังกฤษเข้า

มาดำเนินกิจการเป็นครั้งแรก ต่อมา พ.ศ. 2437 มีธนาคารชาร์เตอร์แบงค์ของชาวอังกฤษเข้ามา
ดำเนินธุรกิจ และ พ.ศ. 2440 มีธนาคารแห่งอินโดจีนของชาวฝรั่งเศสเข้ามา **ประมาณ พ.ศ.
2449 จึงได้มีการจัดตั้งธนาคารของคนไทยขึ้นคือ “แบงค์สยามกัมมาจลทุนจำกัด”** ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อ
เป็น ธนาคารไทยพาณิชย์ โดยมีทุนเริ่มแรก 3 ล้านบาท แต่ระยะนี้ประชาชนส่วนใหญ่ยังนิยมฝากเงิน
และออมใส่ในบริการของธนาคารต่างชาติมากกว่า

(2) ระยะที่สอง ระหว่าง พ.ศ. 2484 ถึง พ.ศ. 2488 เป็นระยะเกิดสงคราม
มหาเอเซียบูรพาขึ้น ไทยถูกบังคับให้ประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา รัฐบาลไทยรีบ
ทรัพย์สินฝ่ายตรงข้ามหมด กิจการธนาคารพาณิชย์ของชาวยุโรปต้องเลิกกลับไปเปิดโอกาสให้คนไทย
ตั้งธนาคารพาณิชย์ขึ้นหลายแห่งตามนโยบายของรัฐบาลในสมัยนั้นที่ต้องการสนับสนุนให้คนไทยดำเนิน
ธุรกิจธนาคารพาณิชย์ให้มากที่สุด

(3) ระยะที่สาม ระหว่าง พ.ศ. 2489 ถึงปัจจุบันธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย
ไทยได้พัฒนาก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาประเทศ ธนาคารพาณิชย์ของคนไทยได้ขยายตัวอย่าง
รวดเร็ว และมีสาขากระจายไปทั่วประเทศสามารถสร้างความเชื่อถือแก่ประชาชนและขยายการให้
สินเชื่อได้อย่างกว้างขวาง

3.2 ธนาคารกลาง (Central Bank) เป็นสถาบันการเงินของรัฐบาล จัดตั้งขึ้นเพื่อรักษา
เสถียรภาพของเงินตราและเศรษฐกิจของประเทศโดยใช้นโยบายการเงิน (Monetary Policy)
ควบคุมการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ และทำหน้าที่เป็นนายธนาคารของรัฐบาล ธนาคารกลาง
ในประเทศต่าง ๆ อาจมีชื่อเรียกต่างกันแต่ทำหน้าที่เหมือน ๆ กัน เช่น สหรัฐอเมริกา มี Federal
Reserve Bank อังกฤษ มี Bank of England ไทยมีธนาคารแห่งประเทศไทย (Bank of Thailand)
เป็นต้น **ธนาคารกลางของประเทศต่าง ๆ จะแตกต่างจากธนาคารพาณิชย์ในสาระสำคัญ คือ**

(ก) ธนาคารกลางทำหน้าที่ควบคุมรักษาเสถียรภาพของเงินตราและเศรษฐกิจ
มิได้แสวงหาผลกำไรเหมือนธนาคารพาณิชย์

(ข) ลูกค้ำของธนาคารกลางได้แก่ธนาคารพาณิชย์และหน่วยงานของรัฐบาล ส่วน
ลูกค้ำของธนาคารพาณิชย์ส่วนมากได้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจและประชาชนทั่วไป

(ค) ธนาคารกลางทำหน้าที่เป็นนายธนาคารของธนาคารพาณิชย์คอยควบคุมและ
ให้ความช่วยเหลือ สร้างความมั่นคงให้แก่ธนาคารพาณิชย์ ส่วนมากจึงไม่มีนโยบายที่จะประกอบ
ธุรกิจแข่งขันกับธนาคารพาณิชย์

3.2.1 หน้าที่ของธนาคารกลาง โดยทั่วไปธนาคารกลางประเทศต่าง ๆ มีหน้าที่
สำคัญ ดังนี้

(ก) เป็นผู้ออกบัตรธนาคารหรือธนบัตร นับเป็นเอกสิทธิ์สำคัญที่ธนาคารกลางมีอยู่และใช้ควบคุมดูแลให้จำนวนธนบัตรและการให้เครดิตมีพอดีกับความต้องการของธุรกิจต่าง ๆ

(ข) เป็นนายธนาคารให้รัฐบาลทำหน้าที่เช่นเดียวกับธนาคารพาณิชย์ทำให้แก่ลูกค้า เช่น รับฝากเงินและจ่ายเงินขององค์การรัฐบาล ให้รัฐบาลหรือรัฐวิสาหกิจกู้ยืม ชื้อขายตั๋วเงินคลังและพันธบัตรรัฐบาล เป็นต้น

(ค) เป็นตัวแทนรัฐบาลทางด้านการเงิน เช่น ควบคุมการปริวรรตเงินตราต่างประเทศ จัดการเกี่ยวกับหนี้สาธารณะ เป็นต้น

(ง) เป็นธนาคารของธนาคารพาณิชย์ เช่น รับฝากเงินสำรองของธนาคารพาณิชย์ จัดการหักบัญชีระหว่างธนาคาร ให้ธนาคารพาณิชย์กู้ยืมเงิน เป็นต้น

(จ) ควบคุมธนาคารพาณิชย์เพื่อให้ดำเนินงานถูกต้องตามกฎหมาย ให้ธนาคารดำเนินธุรกิจด้วยความมั่นคงโดยการตรวจสอบ ควบคุมการก่อตั้งและล้มเลิกกิจการธนาคารพาณิชย์

(ฉ) ควบคุมปริมาณเงินภายในประเทศตามนโยบายการเงิน ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญของธนาคารกลางเพื่อรักษาอัตราแลกเปลี่ยน (exchange rate) ให้เหมาะสม

(ช) รักษาเงินสำรองที่เป็นเงินตราต่างประเทศและทองคำเพื่อเป็นทุนสำรองส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งเก็บรักษาไว้เพื่อชำระหนี้ระหว่างประเทศเมื่อมีดุลการชำระเงินขาดดุลรวมทั้งหาผลประโยชน์จากทุนสำรองที่เก็บไว้

(ซ) สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจโดยจัดตั้งสถาบันการเงินต่าง ๆ ให้รัฐบาลและเอกชนกู้ยืมไปใช้จ่ายลงทุนพัฒนาประเทศ

3.2.2 การควบคุมปริมาณเงินของธนาคารกลาง เป็นหน้าที่สำคัญของธนาคารกลางที่จะต้องรักษาปริมาณเงินให้พอเหมาะ กับ GDP (ปกติปริมาณเงินควรสูงกว่า GDP ประมาณ 2–3%) เพราะถ้าหากปริมาณเงินมากเกินไปก็อาจเกิดปัญหาเงินเฟ้ออันมีสาเหตุทางด้านการเงิน (monetary inflation) ถ้าปริมาณเงินน้อยเกินไปก็อาจเกิดปัญหาเงินฝืด ธนาคารกลางจึงต้องใช้นโยบายการเงิน (Monetary Policy) เข้าแก้ไขเพื่อสร้างเสถียรภาพทางการเงินของประเทศโดยการ

(1) ควบคุมด้านปริมาณ (Quantitative Control)

(2) ควบคุมทางเครดิตเฉพาะอย่าง (Selective Control) และ

(3) ควบคุมโดยตรง (Direct Control)

(1) ควบคุมทางด้านปริมาณ

(ก) วิธีซื้อขายหลักทรัพย์รัฐบาล (Open Market Operation) ได้แก่ พันธบัตรรัฐบาล ตั๋วเงินคลัง และอื่น ๆ กล่าวคือ ธนาคารกลางมีนโยบายที่จะลดปริมาณเงินเพื่อขยับฐานะเงินเพื่อก็คจะทำการซื้อขายหลักทรัพย์ออกไปเพื่อดึงเอาเงินจากภาคเอกชน (Private sector) เข้ามาสู่ภาครัฐบาล (Public sector) และในทางตรงข้ามหากธนาคารกลางต้องการเพิ่มปริมาณเงินภาคเอกชนเพื่อแก้ไขภาวะเงินฝืด ก็อาจรับซื้อหลักทรัพย์รัฐบาลคืนกลับมา เพื่อให้ปริมาณเงินภาคเอกชนมีปริมาณสูงขึ้น เป็นต้น

(ข) วิธีเพิ่มลดอัตรารับช่วงซื้อลดตั๋วเงิน (Rediscount Rate or Bank Rate) วิธีนี้ธนาคารกลางจะควบคุมการให้เครดิตของธนาคารพาณิชย์โดยเพิ่มหรือลดอัตรารับช่วงซื้อลดตั๋วเงิน กล่าวคือถ้าต้องการจะให้ธนาคารพาณิชย์ลดการให้เครดิต (ลดการซื้อตั๋วเงินจากเอกชน) ธนาคารกลางก็จะเพิ่มอัตรารับช่วงซื้อลดตั๋วเงินจากธนาคารพาณิชย์ แต่ถ้าต้องการจะให้ธนาคารพาณิชย์ขยายการให้เครดิตสามารถซื้อตั๋วเงินจากธนาคารพาณิชย์ลง ตัวอย่างเช่น ธุรกิจเอกชนต้องการกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์โดยการออกตั๋วเงิน ในการนี้ธนาคารพาณิชย์ ก. (ผู้ให้กู้ยืม) รับซื้อไว้โดยคิดส่วนลด 10% ถ้าตั๋วเงินราคา 10,000 บาท ธนาคารพาณิชย์ก็จะหักไว้ 1,000 บาท จ่ายเงินให้ผู้ขายตั๋วเงินเพียง 9,000 บาท เมื่อธนาคารพาณิชย์รับซื้อตั๋วเงินจากเอกชนไว้แล้วยังไม่ถึงกำหนดชำระหนี้ตามตั๋วเงิน เกิดความจำเป็นต้องหาเงินสดเข้าธนาคาร ก็จะนำตั๋วเงินนั้นไปขายต่อให้แก่ธนาคารกลางซึ่งจะเป็นผู้รับช่วงซื้อตั๋วเงิน (Rediscount) ตามอัตราที่กำหนดเรียกว่า (Rediscount) Rate หรือ Bank Rate สมมติว่าธนาคารกลางกำหนด Bank Rate ไว้ 7% เมื่อธนาคารพาณิชย์จะนำตั๋วเงินมาขายราคา 10,000 บาท ธนาคารกลางก็จะจ่ายเงินให้ 9,300 บาท ในการนี้จะเห็นได้ว่าธนาคารพาณิชย์ ก. ยังมีกำไร 700 บาท ก็สามารถให้เอกชนกู้ยืมโดยการรับซื้อตั๋วเงินได้เพิ่มขึ้น แต่ถ้าธนาคารกลางมีนโยบายที่จะลดการให้เครดิตของธนาคารพาณิชย์ก็จะกระทำได้โดยเพิ่มอัตรารับช่วงซื้อลดตั๋วเงินให้สูงขึ้น จนธนาคารพาณิชย์ไม่มีผลกำไรจากการซื้อลดตั๋วเงินคือกำหนดให้ Rediscount Rate สูงกว่า Discount Rate นั้นเอง

(ค) วิธีเพิ่มลดอัตราส่วนเงินสำรองตามกฎหมาย (Changing Legal Reserve Requirement) โดยธนาคารกลางจะเป็นผู้กำหนดให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจของประเทศ เช่น สมมติว่า ธนาคารกลางกำหนดให้ลดสำรองตามกฎหมายลงจาก 15% ก็จะทำให้เหลือเพียง 10% ก็จะทำให้สำรองส่วนเกิน (Excess reserve) ของธนาคารพาณิชย์เพิ่มขึ้น สามารถขยายเครดิตให้กู้ยืมหรือซื้อหลักทรัพย์เพิ่มขึ้นได้ แต่ในทางตรงข้ามหากธนาคารกลางประสงค์จะให้ธนาคารพาณิชย์ลดการให้เครดิตลงก็จะประกาศเพิ่มสำรองตามกฎหมายจาก 10% เป็น 15% ก็จะทำให้